

Narodna kultura

Grgić, Magdalena

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **The University of Applied Sciences Baltazar Zaprešić / Veleučilište s pravom javnosti Baltazar Zaprešić**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:129:197340>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-03**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository of the University of Applied Sciences Baltazar Zaprešić - The aim of Digital Repository is to collect and publish diploma works, dissertations, scientific and professional publications](#)

VELEUČILIŠTE
s pravom javnosti
BALTAZAR ZAPREŠIĆ
Zaprešić

Preddiplomski stručni studij
Menadžment u kulturi

MAGDALENA GRGIĆ

NARODNA KULTURA

STRUČNI ZAVRŠNI RAD

Zaprešić, 2020. godine

**VELEUČILIŠTE
s pravom javnosti
BALTAZAR ZAPREŠIĆ
Zaprešić**

**Preddiplomski stručni studij
Menadžment u kulturi**

STRUČNI ZAVRŠNI RAD

NARODNA KULTURA

Mentorica: mr.sc Ines Jemrić Ostojić

Naziv kolegija: Znanost o kulturi

Studentica: Magdalena Grgić

JMBAG studenta: 507/11

Zaprešić, 2020. godine

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Predmet i cilj istraživanja	1
1.2. Tradicija narodne kulture	1
2. KULTURA	3
2.1. Pojam kulture	3
2.2. Obilježja kulture	4
2.3. Karakteristike kulturne baštine.....	5
2.4. Kultura i ponašanje.....	7
3. NARODNA KULTURA	10
3.1. Tradicija	10
3.2. Kulturna baština	11
3.3. Oblici tradicijske kulture	14
3.3.1. Ples	14
3.3.2. Glazba.....	15
3.3.3. Narodni običaji	16
4. SLAVONSKA NARODNA KULTURA	18
4.1. Narodna glazba iz Slavonije.....	18
4.2. Bećarac	18
4.3. Narodni ples	20
4.4. Kolo	22
4.5. Slavonski drmeš	24
5. ZAKLJUČAK	26
LITERATURA:	28

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj istraživanja

Predmet su ovoga rada je narodna kultura, njezine karakteristike i utjecaj na identitet hrvatskog naroda. Kao primjer narodne kulture uzeta je narodna kultura Slavonije.

Tijekom pripremanja i pisanja rada koristili su se sekundarni podaci, odnosno dostupna literatura i izvori. Neophodne metode prilikom izrade rada bile su metoda prikupljanja podataka, metoda analize i sinteze te metoda deskripcije. Kako bi se što preglednije prikazalo odabranu temu, rad je podijeljen na poglavlja i potpoglavlja.

Ciljevi istraživanja ovog rada se mogu navesti u sljedećim točkama:

1. definirati kulturu i obilježja kulture;
2. upoznati se s pojmom narodna kultura;
3. povezati utjecaj tradicije na narodnu kulturu;
4. prikazati tradicionalnu kulturu Slavonije kroz primjere bećarca i drmeša ;
5. dati zaključna razmatranja;

Na početku su rada ponajprije objašnjeni osnovni pojmovi kulture, vrste kulture i njezina obilježja. U daljnjem dijelu rada biti će riječi o narodnoj kulturi, suvremenoj etnografiji tradicijske kulture, njenim značajkama i oblicima. Ovo poglavlje se bavi i pojmom i vrstama kulturne baštine. Četvrto poglavlje, ujedno i praktični dio ovog rada, bavi se slavonskom narodnom kulturom. Kao najznačajniji primjeri slavonske narodne kulture uzeti su bećarac, kao dio narodne glazbe Slavonije, i drmeš, kao narodno kolo koje se najčešće izvodi. Dalje su dana zaključna razmatranja i mišljena o temi.

1.2. Tradicija narodne kulture

Tradicija se u modernom društvu nažalost često smatra zastarjelom i manje vrijednom. U eri društvenih mreža, gdje se kontakt sve više uspostavlja i odvija tehnologijom, naglasak je na sažetom izrazu – slikama i vizualnim simbolima ili limitiranom broju riječi, gdje su sve informacije dostupne uvijek i u trenu; sastajanje i razgovor sve su rjeđi i gotovo se smatraju luksuzom, ostavljajući pritom malo prostora za usmenu predaju, za razliku od vremena naših

baka i djedova, kada su usmene pjesme, priče i sijela bili dio svakodnevice. Paradoks je da su verbalne i socijalne sposobnosti pismenih i učenih ljudi, baš kao i pamćenje, lošije nego što su bile kod naših nepismenih, ali nipošto neukih predaka, koji su razgovarali i pričali, i pritom učili.

Oprečno vrijeme i stil života smjestili su u kut običaje, vjerovanja i tradiciju, baš poput oruđa koje se više ne koriste. Blijede i nestaju, tako, vjerovanja, običaji i mudrosti stoljećima građeni i nadograđivani, prenošeni s koljena na koljeno, a pritom ugrađivani u identitete naših predaka. Tužno je što i naši stari, kada ih upitamo za usmene predaje, odmahnu rukom i kažu da to znaju oni stariji, da je to nešto staro čega se teško prisjećaju i što više ne vrijedi, a smrću svakoga od njih sa svijeta nepovratno odlazi nepreneseni dio tradicije. A tradicija uvijek vrijedi i mora vrijediti jer kultura bez tradicije nije kultura, kao što ni čovjek bez povijesti nema budućnosti. Naša vjerovanja, povijest i tradicija, nisu priče, ogovaranja ni tlapnje starih baka nedostojne obrazovanih ljudi, oni su naše polazne točke koje nas određuju – dugujemo im ono što jesmo.

Potpuno je neopravdano tradiciju doživljavati i etiketirati kao opasnost za napredak, jer ona to nipošto nije. Sramiti se nje znači sramiti se vlastitih predaka, pa onda i samih sebe – zaboravljajući ih i zatirući ih ne idemo naprijed u budućnost, nego si kidamo korijenje, duboko ukorijenjeno teškom mukom, a nerijetko i krvlju naših predaka. Opće je poznato da biljka bez korijenja ne može živjeti, stoga je naša zadaća čuvati duboko korijenje tradicije – preuzeti je od predaka, iz nje učiti, poštovati je, čuvati i naposljetku prenijeti svojim potomcima.

2. KULTURA

2.1. Pojam kulture

Kultura postoji kako bi zadovoljila potrebe ljudi u društvu. Nudi red, smjer i vodstvo u svim fazama rješavanja problema pružanjem najboljih praksi ispunjavanje psiholoških, osobnih i društvenih potreba. S obzirom na ogromnu i sveprisutnu kulturu, njihovo proučavanje općenito je zahtjevno temeljita studija karaktera društva u cjelini, uzimajući u obzir čimbenike kao što su jezik, znanje, zakoni, religije, običaji vezani uz hranu, glazbu, umjetnost, tehnologiju, ekonomiju, proizvodi i drugi predmeti koji društvu daju karakterističan okus. Na neki način kultura je ličnost društva. Zato nije lako postaviti svoje granice.

U teoriji postoji mnogo definicija kulture. Neke od njih su: (Kesić, 1999)

1. Prema S. Pulišelić, kultura u najširem smislu znači sveu ljudsku kreativnost u određenom društvu, odnosno njegov materijalni i duhovni doseg. Kultura u užem smislu podrazumijeva vrijednosti u području duhovne kreativnosti. Trebalo bi napomenuti da ova definicija ne obuhvaća elemente materijalne proizvodnje društva koji se proučavaju pod pojmom civilizacije. Civilizacija obuhvaća odnose u društvu proizvodnje, razmjene, distribucije i potrošnje i rezultata koji proizlaze iz tih procesa.
2. Prema autorima Marušić i Martić, kultura se definira kao ukupnost građe i duhovne vrijednosti koje je čovjek stvorio i služio tijekom povijesne prakse u svrhu odupiranja prirodnim silama, promicanja proizvodnje i zadovoljavanju ostalih ljudskih potreba. Materijalna kultura sastoji se od sredstava za proizvodnju i drugog materijalnog dobra, a duhovna kultura obuhvaća moral, religiju, umjetnost, filozofiju, znanost i običaje. Važno je naglasiti da konceptualna razlika između materijalne i duhovne kulture ne znači njihovo razdvajanje. One su međusobno povezane i uvjetovane, čime materijal ima presudno značenje. Iako se ta definicija smatra važnom, ne navodi točno uzročno-posljedične veze koje rezultiraju formiranje kulture, zbog čega se za ovu definiciju može reći da je statična kultura gledanja.
3. Prema Kesiću, predložena je definicija kulture prema kojoj je kultura skup materijalne i duhovne vrijednosti uvjetovane tradicionalnim okvirima i suvremenim promjenama u odnosu na druga shvaćanja kulture:
 - a. Kultura je dinamična kategorija na koju utječu spomenuti čimbenici promjene vremena.

- b. Kultura je skup materijalnih i duhovnih vrijednosti.
 - c. Kultura je uzročnik, kad se kao uzrok uzima tradicionalne vrijednosti i suvremeni razvoj, i kao posljedica toga pojavljuje se eksplicitno ponašanje pojedinac ili potrošač.
4. Ukazuje na društveno prihvatljivo ponašanje pojedinca od strane većine članova jednog društva.
 5. Kotler je definirao kulturu kao: „Skup temeljnih vrijednosti, percepcija, želja i ponašanja koje je neki član društva naučio od obitelji i drugih važnih institucija“

2.2. Obilježja kulture

Kultura osigurava ljudima osjećaj identiteta i spoznaje o prihvatljivom načinu ponašanja. Osnovna su obilježja kulture njezine temeljne vrijednosti, norme, običaji i moral. Vrijednosti predstavljaju prihvaćena vjerovanja o ispravnom ponašanju u okvirima jedne kulture. Ovakva su ponašanja prihvaćena od većine članova društva. Norme su pisana pravila ponašanja članova društva koje su direktno vezane s nagradama ili sankcijama. Običaji i moral su nepisana ali prihvaćena pravila ponašanja od većine pripadnika jedne kulture. Sve se ove odrednice kulture u načelu sporo mijenjaju. Ostala obilježja kulture su: (Kotler, 2006)

- 1) Kultura je stvorena – ona ne čeka nigdje da bude „otkrivena“ nego se stvara međurelacijom triju nezavisnih sustava:
 - a) ideološkim sustavom,
 - b) tehnološkim sustavom i
 - c) organizacijskim sustavom (obitelji i društvenih grupa i staleža).
- 2) Kultura je adaptivan proces – ona se mijenja i proces promjene javlja se kao adaptivan. Kada se taj proces ne bi zbivao, društvo bi bilo statična cjelina.
- 3) Kultura je ugodna reakcija – zadovoljava kako osnovne biološke, tako i psihološke potrebe društva. Elementi kulture nestaju kada se prestanu zadovoljavati te potrebe.
- 4) Kultura je zajednička za pripadnike određenog društva – kultura je skupni fenomen, dijele je pripadnici jedne skupine i održava se društvenim normama i običajima. Osim toga što je zajednička za pripadnike jedne uže ili šire grupe, ona se može prenositi i usvajati i u ostalim zemljopisno i kulturološki udaljenim skupinama.
- 5) Kulture su slične, ali ipak različite – kod kultura postoje određene sličnosti. Kod svih kultura postoji sport, ples, pripremanje hrane, obrazovanje, vlada, glazba, zakoni, vjere i dr. Međutim postoje ogromne razlike među kulturama u načinima i metodama donošenja

svakoga od pojedinih elemenata koji čine kulturu. Upravo te razlike utječu na specifično ponašanje potrošača pripadnika različitih kultura.

- 6) Kultura je trajna i ona nagrađuje – što znači da kultura podjednako zadovoljava temeljne biološke i naučene potrebe. Ako se potrebe zadovoljavaju sukladno „normama“ specifične kulture, ponašanje je nagrađeno i ono pojačava postojeće norme. Na taj se način elementi kulture prenose s generacije na generaciju.
- 7) Kultura je prilagodljiva kategorija – nasuprot trajnosti kulture postoje i elementi koji utječu na njezino prilagođavanje promjenama u tehnologiji, inovacijama, promjenama u okruženju i slično. Kultura i ponašanje potrošača međusobno su povezane kategorije na način da kultura usmjerava ponašanje, ali i promjene u ponašanju postupno mijenjaju kulturu.
- 8) Kultura je organizirana i integrirana – svi dijelovi kulture međusobnom interakcijom teže usuglašavanju s općim vrijednostima, vjerovanjima i moralnim osnovama šire kulture. Iako ponekad postoji nekonzistentnost između pojedinih dijelova kulture, društveni čimbenici teže da u što kraćem vremenu te dijelove usklade s osnovnim načelima i osnovama kulture.
- 9) Kultura propisuje ponašanje – ovo obilježje ujedno ima najveće značenje za ponašanje potrošača. Naime, kultura pretpostavlja idealne standarde ponašanja svojih pripadnika jedne kulture. Na drugoj strani kazne prijete onima koji narušavaju „propisano“ i poželjno ponašanje u jednoj kulturi. Običaji kao dio nepisanih normi ponašanja također utječu na ponašanje jedne kulture. Iako su norme i običaji relativno trajni, u suvremenim uvjetima telekomunikacija i komunikacija čini se da su njihove promjene sve brže. Na taj se način javlja tzv. globalna kultura koju prihvaćaju u načelu mlađi ljudi cijeloga svijeta. Samo neki od primjera su modni trendovi, nakit, kozmetika, automobili i drugo.
- 10) Kultura se prenosi – prenosi se s generacije na generaciju i to procesom socijalizacije. Osnovni su prijenosnici kulturnih vrijednosti obitelj, vjerske institucije i škole.

Koliko će svaka od ovih institucija imati uspjeha u prenošenju i preuzimanju kulturnih postulata ovisi od specifičnosti pojedinca i grupa, starosne strukture, značenja obilježja koje se prenosi i njegove usklađenosti s individualnim vrijednostima i obilježjima ličnosti.

2.3. Karakteristike kulturne baštine

Glavne komponente kulture svakako su rituali, jezik, simboli, norme, vrijednosti, običaji i ostalo, pa prema tome možemo govoriti o mnogobrojnim vrstama kulture. Svaka zemlja ima svoju kulturu, a svaki narod, odnosno svaka kultura ima svoju supkulturu koja se na nju veže. Kako navodi Ministarstvo kulture: „Kulturna baština, materijalna i nematerijalna, zajedničko je bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti, a njena zaštita jedan je od važnih čimbenika za prepoznavanje, definiranje i afirmaciju kulturnog identiteta.“ (<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6>) Kulturna je baština prije svega važna za znanost, obrazovanje i povijesni razvoj društva, a ističe se i u antropološkom, arheološkom i paleontološkom smislu.

U nastavku je prikazana podjela kulturne baštine na materijalnu i nematerijalnu te ono što svaku od njih čini. Svakako je važno napomenuti kako je očuvanje kulture i kulturne baštine pojedine zemlje financijski izuzetno težak posao, ali je neophodan zbog očuvanja kulture i baštine za buduće naraštaje. Primjerice, Republika Hrvatska koristi tri financijska izvora kako bi održala i sačuvala kulturnu baštinu, to su: (http://www.min-0kulture.hr/userdocsimages/bastina/STRATEGIJA_BASTINE_VRH.pdf)

1. privatni i institucionalni vlasnici kulturnih dobara,
2. jedinice lokalne i regionalne vlasti,
3. državni proračun za Ministarstvo kulture.

Tablica 2.1. Podjela kulturne baštine

MATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA	
NEPOKRETNNA KULTURNA BAŠTINA	POKRETNNA KULTURNA BAŠTINA
<ol style="list-style-type: none"> 1. građevine (civilne, vojne, sakralne, memorijalne) 2. povijesna naselja 3. povijesno memorijalna područja 4. arheološka baština (podvodna i kopnena) 5. kulturni krajolici, selo, naselje perivoji, vrtovi, parkovi 	<ol style="list-style-type: none"> 1. predmeti u muzejima, knjižnicama, galerijama, arhivima 2. prirodoslovna građa 3. djela primijenjene, glazbene i likovne umjetnosti 4. kazališni rekviziti 5. filmovi, glazba, knjige 6. odjeća, namještaj 7. - sakralnog karaktera
NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA	
<ol style="list-style-type: none"> 1. društva/udruge za očuvanje tradicije i obilježja 2. dokumentiranje i prenošenje znanja i vještina 3. -demografske promjene društva 4. prenosi se predajom 5. ekonomski i tehnološki razvitak 6. dokumentacija nematerijane baštine pohranjena u institutima, muzejima, fakultetima 	

7. "čuvari" nematerijalne baštine - lokalna vlast, zajednica, znanstvenici, društvene zajednice
8. izrazi, fraze, praksa
9. predstave, gl. instrumenti
10. vještine, znanje
11. prenosi se iz generacije u generaciju
12. dijalekti, jezici, govor
13. -ples, glazba, običaji i obredi

Izvor: Izrada autora prema: Kulturna baština, Ministarstvo kulture, dostupno na: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6>

Na temelju istaknutog može se zaključiti kako je podjelu kulture prema vrstama gotovo nemoguće analizirati iz jednostavnog razloga što svaka zemlja, svaki narod, ali i svaki pojedinac ima svoju kulturu i elemente koji ju čine jedinstvenom, kulturu čine pojedini elementi kulturne baštine u materijalnom, nematerijalnom, pokretnom i nepokretnom smislu. Kako bi se kultura očuvala i prenijela putem usmene, narodne, predaje, važan je i element odgoja svakog pojedinca. Stoga je prijeko potrebno da se on razvija, odrasta, obrazuje, ali i odgaja u skladu sa svojom kulturom i običajima pojedinog podneblja, odnosno zemlje iz koje potječe.

Kako Ninčević (2009) navodi u svom članku: „Interkulturalnost je proces, akcija koja se ostvaruje u trajnoj dijalektici između jedinstva i različitosti, institucije i institucije, općenitosti i posebnosti, sjećanja i budućnosti, vjerovanja i svjedočenja, odgovora smisla i svakodnevnih zahtjeva, otvaranja i zatvaranja.“

2.4. Kultura i ponašanje

Kultura jednog društva je način života njegovih pripadnika, to je zbirka ideja, navika i djela koji se uče i prenose s koljena na koljeno. Ona definira prihvaćen način ponašanja. Sastoji se od vrijednosti i normi s jedne strane te od materijalnih dobara s druge strane. Kultura određuje pogled na život članova nekog društva – ljudi koriste svoju inteligenciju i uče svoje ponašanje dok životinje djeluju instinktivno. Životinje mogu naučiti neka ponašanja ali samo do određene granice. Dijete u svom razvoju mora naučiti kulturu svog društva jer je nije stekao rođenjem. Bitne karakteristike kulture su da se ona uči i da je zajednička.

Kulturu možemo podijeliti na određene tipove:

- 1) Visoka kultura – kulturne tvorevine koje imaju posebno visok status – primjeri najviše razine čovjekova stvaralaštva – djela velikana glazbe, slikarstva, književnosti – nije namjenjena širokim slojevima.
- 2) Pučka kultura – kultura običnog svijeta, posebno ljudi koji žive u predindustrijskim društvima – pučki napjevi i pripovijesti koji se prenose s koljena na koljeno – nikada se ne svrstava u umjetnost, ali se prihvaća i uvažava – to je autentična a ne umjetno stvorena kultura.
- 3) Masovna kultura – ona je proizvod industrijskih društava, masovnih medija – filmovi, televizijske serije, pop glazba, šminka, jeans, coca-cola – dok pučku kulturu stvaraju obični ljudi, u masovnoj kulturi oni su samo njeni potrošači.
- 4) Popularna kultura – uključuje svaki kulturni proizvod koga cijeni velik broj ljudi – popularni filmovi, detektivski romani, popularna glazba, popularna talijanska kuhinja i sl. – postoji sličnost s masovnom kulturom, no masovna kultura je izraz koji se obično koristi u pogrdnom smislu dok popularna kultura to nije te da je prema nekima podjednako vrijedna kao i visoka kultura.
- 5) Supkultura – skupine ljudi koji imaju nešto zajedničko i što ih na važan način razlikuje od drugih – skupine koje imaju isti glazbeni ukus, navijačke skupine, skupine s istim vjerskim uvjerenjima (amiši, kvekeri), mafijaške organizacije, jet-set

Socijalizacija je proces u kojem pojedinci uče kulturu svog društva, njome čovjek postaje svjestan član društva, ona je proces koji traje čitav život i u uvjetima promjena (posla, mjesta stanovanja i sl.) čovjek se mora prilagoditi novim uvjetima života. Postoje dvije vrste socijalizacije:

- 1) Primarna socijalizacija – u ranom djetinjstvu – učenje jezika, ponašanja od roditelja...
- 2) Sekundarna socijalizacija – škola, poduzeće, brak, ulica

Pristupi socijalizaciji:

- 1) Psihoanaliza (S.Freud) – tri razine svijesti
ID – nesvjesno ja – EGO - svjesno ja – SUPEREGO – nad ja
- 2) Simbolički interakcionizam - ide u dva smjera (ja i meni)
- 3) Teorija pokoljenja- generacije koje dolaze nastavljaju kulturna obilježja:

1. stalno se pojavljuju novi učesnici u kulturnom procesu
2. raniji sudionici neprestano nestaju

3. jedno pokoljenje sudjeluje u procesu kulturnog života u vremenski ograničenom okviru
 4. kontinuirano se prenosi akumulirano kulturno naslijeđe
 5. smjena pokoljenja je stalni proces
- 4) Teorija uloga (John Dolar) - proces socijalizacije počinje rođenjem kojim se ljudska životinja priprema preuzeti ulogu u društvu koja joj je namijenjena.
- Kulturno antropološki pristup (L. Vajta) - Različita društva imaju različite zahtjeve prema svojim pojedincima pa će pojedinac biti socijaliziran prema pripadnosti društvu.

3. NARODNA KULTURA

Fenomenom narodne kulture kod nas, kao i u cjelokupnoj europskoj tradiciji, pretežno se bavila etnologija. Europska etnologija pojavila se istovremeno s nastankom novih nacionalnih kultura u 19. stoljeću, odnosno s tzv. „otkrićem naroda“. Istovremeno, otkriće narodne kulture je bila i neka vrsta pokreta koji je pak bio reakcija na prosvjetiteljstvo). Zbog toga se smatra da je pitanja „tko je narod?“ i „čija je narodna kultura?“ S vremenom se sam pojam naroda mijenjao i to ne samo njegov sadržaj, već i sam pristup tom pojmu, zavisno o povijesno-društvenim okolnostima.. Ponekad se pojam odnosio na sve stanovnike neke zemlje, ali je najčešće bio ograničavan na neobrazovane i neuke koji su suprotstavljani obrazovanoj, pismenoj eliti. Istovremeno u anglosaksonskoj tradiciji, pojmovi folka i folklora također su primarno bili definirani u odnosu na civilizirane ili elitne skupine. Na taj način »veliki dijelovi svijeta, koji su smatrani neciviliziranim od strane etnocentričkih europskih intelektualaca, nisu imali narod i prema tome folklor.

Opisujući narodnu kulturu predindustrijske Europe Burke naglašava da u to vrijeme nije bilo čiste, nepromjenjive tradicije, a »možda je nikada i nije bilo. Stoga nema opravdanog razloga da se stanovnici gradova isključe iz rasprave o narodnoj kulturi . S druge strane, pojam narodne kulture može se smatrati i preširokim navodili ga se u jednini, jer podrazumijeva njezinu homogenost, što naravno ne odgovara stvarnosti. Narod nije kulturno homogena zajednica, već zajednica mnogih različito isprepletenih sociokulturnih slojeva. Upravo istočna Europa predstavlja plodno tlo za istraživanje kompleksnih međuodnosa seoske i urbane kulture.

3.1. Tradicija

Tradicija je usmeno prenošenje običaja (s generacije na generaciju), znanja i vještina unutar homogene ljudske zajednice. Tradicija podrazumijeva kontinuirano i dugotrajno ponašanje (najmanje 50 godina) koje je bilo obvezno i karakterizirano lokacijom (geografski klimatski uvjeti), poviješću, religijom i kontekstom. Tradicionalna kultura uvijek se nadograđivala, a to se prirodno događalo iz generacije u generaciju, čuvajući sva bitna obilježja duhovnosti ljudi određenog kraja. Tradicionalna kultura je usmena tradicija kulturno vrijednog stvaralaštva koja se dijeli na materijalnu i nematerijalnu kulturu. Materijal uključuje sve što čovjek stvori i oblikuje rukama iz materijala iz svog života, dok nematerijalna kultura uključuje ples, glazbu, pjevanje, dječje igre, razne druge vještine, sposobnosti i znanja. Za bolje prolivanje ovdje treba

naglasiti da, na primjer, narodne nošnje ili čipka pripadaju materijalu, dok umjetnost izrade navedenog pripada nematerijalnoj tradicionalnoj kulturi. (Knežević, 2010)

Tijekom stoljeća hrvatski je narod čuvao i čuvao svoje tradicije morala, jezika, kulture, povijesti i religije stvarajući prepoznatljiv nacionalni identitet. Tradicionalna kultura jedan je od glavnih čimbenika u očuvanju vlastitog identiteta. Tvrdoglavo ju je uvukao u svijest naših ljudi, koji su ih ljubomorno pokušavali zaštititi od vanjskih utjecaja i neprirodnih promjena, a naposljetku i od izumiranja. Stoga u obzir uzimamo samo one tradicionalne formacije koje su se spontano pojavile u određenim zajednicama i kao takve predstavljaju vjerodostojan dokument i potvrdu našeg identiteta. Hrvatska je zbog svojih geografskih obilježja i kulturno-povijesne homogenosti podijeljena na četiri kulturne zone: jadranski dinarski, panonski i alpski dinar, a odnedavno i obalni, planinski, središnji i nizinski hrvatski. Unutar ovih glavnih zona postoje brojni regionalni i lokalni tradicionalni specijaliteti, specijaliteti i razlike. Migracije i mješavina stanovništva također dovode do zanimljivog pomaka običaja i njihovog novog postojanja. Primjerice, u Međimurju i Podravini zabilježili smo šest tipičnih kružnih planinskih staza, koje se izvode s Međimurskom melodijom, a u Lici je, bez sumnje, Bećarac iz Slavonije „uvezen“ i oblikovan je lički melos.

Baš kao što tradicija kakvu danas poznajemo, zbog promjenjivih socio-ekonomskih odnosa, neminovno nestaje i sociološki, pedagoški, estetski i komercijalno vrijedni segmenti koji zadovoljavaju potrebe i ukuse današnjih generacija. Moramo naglasiti da danas doživljavamo svojevrsnu renesansu u obnovi pojedinih područja tradicionalne kulture. Osnovani su etno muzeji i etno kuće. Seminari se organiziraju za različita nacionalna znanja i vještine. Gotovo u svakom selu postoji ili se osniva kulturno umjetnička udruga. Mediji sve više pažnje posvećuju tradiciji. Elementi tradicionalne kulture često se koriste kao predložak za glazbu, film i modni izričaj. Danas su oni glavni nositelji i čuvari tradicionalne kulture vaninstitucionalne zajednice. (Knežević, 2010)

3.2. Kulturna baština

Baština je nasljeđe, nešto što se nasljeđuje od prošlih generacija; ono počinje od prethodne generacije i seže u nasljeđa niza generacija koje su joj prethodile. Kulturna je baština nositelj identiteta, povijesti i kulture jednoga naroda, pa je stoga od velike važnosti njezino očuvanje i zaštita. Kulturna se baština najprije odnosila samo na spomeničke ostatke kulture, da bi se u

novije vrijeme tu počela ubrajati i nematerijalna kulturna baština, etnografska ili industrijska baština i sl. Razlog je tome sve veća usmjeravanost pažnje na samo ljudsko društvo, njegove tradicije i izričaje. Tradicionalna je podjela kulturne baštine na pokretnu i nepokretnu materijalnu baštinu te nematerijalnu baštinu (Hasenay i dr., 2011.). Tu spadaju jezik, običaji, vjerovanja, mjesta i povijesni spomenici, književnost, umjetnička djela i dr. bogatstva. Kulturna baština jedne države može biti obogaćena nasljeđem ranijih kultura i naroda koji su boravili na tom području i utjecali na stvaranje kulturnog okruženja kakvo mi danas poznajemo. Stoga odnos prema baštini treba zasnivati na načelu očuvanja, korištenja i stvaranja, što nas obvezuje prema prošlim, sadašnjim i budućim generacijama. Prihvatiti baštinu znači identificirati se s njom, a identificirati se znači cijiniti svoju baštinu. Pojedini elementi materijalne, odnosno nematerijalne kulturne baštine simbolično izražavaju elemente našega identiteta, a tu zasigurno spadaju Dubrovnik, paška i lepoglavska čipka, bećarac i klapsko pjevanje, znanstvenici i inovatori (Cifrić, 2014.).

Kulturna baština se dijeli na:

1. Materijalnu kulturnu baštinu
2. Nematerijalnu kulturnu baštinu

3.2.1. Materijalna kulturna baština

Materijalnu kulturnu baštinu čine pokretna i nepokretna kulturna dobra. Pod nepokretnu kulturnu baštinu ubraja se graditeljska baština, arheološka baština (kopnena i podvodna) te kulturni krajolici. Zbog svoje materijalne strukture graditeljska je baština osjetljiva i sklona propadanju. Mnoge su kulturno-povijesne cjeline ugrožene i napuštene, a uzrok su tome ratna razaranja, neodržavanje, nedovoljna ulaganja financijskih sredstva, neriješeni imovinsko-pravni odnosi, kao i nedovoljna svijest o vrijednosti baštine. Često se takvo stanje uočava u seoskim cjelinama i malim povijesnim gradovima u kojima su građevine bez namjene. Od 1972., kada je usvojena Konvencija za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine, do danas na popisu je 1073 dobara, među kojima spadaju 832 kulturna dobra, 206 prirodnih i 35 mješovitih dobara (<http://www.min-kulture.hr>).

Prema podacima Ministarstva kulture, upisana dobra Republike Hrvatske na UNESCO-vom Popisu svjetske baštine jesu sljedeća:

1. Povijesni kompleks Splita i Dioklecijanova palača
2. Stari grad Dubrovnik
3. Nacionalni park Plitvička jezera
4. Kompleks Eufrazijeve bazilike u Poreču
5. Povijesni grad Trogir
6. Katedrala Sv. Jakova u Šibeniku
7. Starogradsko polje na Hvaru
8. Stećci – srednjovjekovna groblja nadgrobni spomenika
9. Obrambeni sustavi 16. i 17. st. u Zadru i Šibeniku.

3.2.2. Nematerijalna kulturna baština

Kad se govori o nematerijalnoj kulturnoj baštini, misli se na pojam koji obuhvaća prakse, predstave, izraze, znanja, vještine, ali i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koje jedna zajednica, skupina ljudi ili narod smatraju dijelom svoje kulturne baštine. Zajednice ili skupine je stalno iznova stvaraju, prenose je iz generacije u generaciju te im na taj način ona pruža osjećaj identiteta i pripadnosti (<http://www.min-kulture.hr>). Prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99), pod nematerijalnim se kulturnim dobrom podrazumijevaju oblici i pojave duhovnog stvaralaštva, kao što su:

1. jezik, dijalekti, govor, toponimika i usmeno-književni oblici;
2. folklorno stvaralaštvo (glazba, ples, predaje, igre, obredi, običaji);
3. tradicijska umijeća i obrti.

Hrvatska je zemlja koja se može pohvaliti bogatom i raznovrsnom, te dugo godina očuvanom nematerijalnom baštinom. Mnogobrojna su društva zaslužna za njegovanje te tradicije, njezino očuvanje i prenošenje znanja i vještina jer se jedino na taj način ona može spasiti od nestanka i zaborava. Za njezino očuvanje neophodna je suradnja lokalnog stanovništva i zajednice s brojnim kulturnim ustanovama i organizacijama. Nematerijalna je kulturna baština prepoznata kao važna odrednica očuvanja kulturnog identiteta, čije njegovanje promiče kulturnu raznolikost i kreativnost te ima veliku ulogu u međunarodnom razvoju. Danas nematerijalnoj baštini prijete opasnost od izumiranja, ugrožava je standardizacija, turizam, industrijalizacija, migracije te nebriga i uništavanje okoliša.

3.3. Oblici tradicijske kulture

Oblici tradicijske kulture, bilo da se radi o glazbi, plesu, nekom narodnom običaju ili pak govoru, izraz su osebujne kulture s uočljivim i inspirativnim kulturnim i umjetničkim vrijednostima. Istraživanjem tih oblika, bilježenjem, dokumentiranjem ili interpretacijama, potvrđeno je da su oni sastavnice i trajne vrijednosti kulturne baštine nekog naroda i njegove kulture, a u okvirima poput smotre folklora postali su simboli nacionalnog i kulturnog identiteta ljudi određenoga područja.

3.3.1. Ples

Plesovi o kojima je ovdje riječ, plesovi su tradicijskih seoskih zajednica, a nazivaju se folklorni ili narodni plesovi. Usklađeni su s mentalitetom, psihologijom i stilom života ljudi koji ih stvaraju, izvode, uče i usvajaju, pa prenose dalje usmenom predajom. Sastavni su dio raznih običaja i obreda koji se odvijaju tijekom godine te se osim za svečanosti izvode i kao dio svakidašnjice. Naglašenu društvenu ulogu imalo je kolo koje se plesalo na javnim okupljanjima u neradne dane. U kolu su sudjelovali djevojke i mladići koji su se na taj način mogli bolje upoznati te su mnogi tako izabrali i svojeg bračnog druga. Organizirane izvedbe glazbe i plesa imale su i materijalnu korist. Svadbeni ples s mladenkom imao je i funkciju prikupljanja materijalnih sredstava za novu obitelj (Žmegač i dr., 1998.).

Sudjelovanje u plesu odražava društveni položaj pojedinca u zajednici jer su narodni plesovi često bili neizbježan dio nekakvog rituala - u prošlosti s naglašenom magijskom ulogom, a danas sa simboličkim značenjem u procesu identifikacije. Neki su narodni plesovi, kao što su balun, tanci, kolo, staro sito, dućec i dr., po svojstvima i raširenosti stariji i duže vremena postoje na području Hrvatske, dok su neki poput valcera, polke, čardaša ili mazurke kroz prošlost prihvaćeni od europskih zemalja.

Dio su hrvatske tradicije i plesovi s mačevima i to bojni ples moreška s otoka Korčule, lančani plesovi kumpanije, također s otoka Korčule, lastovsko pokladarsko kolo, pokladni običaj Ophoda bijelih maškara s otoka Pelješca, te ples sa sabljama koji izvode kraljice ili ljelje iz Slavonije i Srijema. Postoje i plesovi koji se izvode bez glazbene pratnje – nijemo kolo Dalmatinske zagore, plesovi uz vokalnu pratnju (pjevana kola i tanci uz tarankanje) ili plesovi uz vokalno-instrumentalnu pratnju, kao što je drmeš. Što se tiče regija u Hrvatskoj, svaka ima

svoju tradiciju plesova, pa je tako u sjeverozapadnoj Hrvatskoj najpoznatiji ples drmeš, u središnjoj planinskoj Hrvatskoj, Lici i dalmatinskom zaleđu pleše se ples mišnjača, uz mijeh i nijemo kolo kod kojega se plesni prostor svladava snažnim poskocima, dok u Dalmaciji, Istri i na Kvarneru ples u kolu karakterizira brzo okretanje parova, stvaranje dva nasuprotna reda, uz povremeno približavanje i udaljavanje te prebiranje nogama (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx>). Budući da su se na tlu Hrvatske izmjenjivali utjecali različitih kultura, ostao je dio tih običaja koji tu kulturu u sebi čuvaju i prenose, a to su, između ostalog i narodni plesovi.

3.3.2. Glazba

Kad se govori o folklornoj glazbi, uglavnom se misli na glazbu seljačkih zajednica. Folklorna, narodna, pučka ili tradicijska glazba je usmene tradicije. Izvodi se i prenosi slušanjem i pamćenjem, a postoji kao umjetnost raznih manjih skupina ljudi, čiji se članovi međusobno poznaju i komuniciraju bez posrednika. Kao takva, osim u seljačkim, postojala je i u drugim društvenim slojevima i skupinama, kako u neelitnim obrtničkim, trgovačkim i građanskim, tako i u elitnim krugovima plemstva i visokog građanstva. Svi su oni stvarali i izvodili glazbu u raznim životnim prilikama. Stoga je jasno da je i glazba, kao i ples, utkana u život svake ljudske zajednice (Vitez i Muraj, 2001.).

Glazba, kao i ples, svoje početke bilježi u dalekoj prošlosti, kada poslovi na selima nisu tražili veliku mentalnu sposobnost, već nekakvu duhovnu aktivnost kao što je pjevanje i na taj bi se način spriječila zamorenost jednoličnim radom. Isto se tako rađala i svirka osamljenih pastira koji su svirali na razna glazbala, poput dvojnika, tambura ili su ih sami izrađivali od kore drveta ili gusle od kukuruzovine. Pjevale su i djevojke na prelima kao najčešći oblik zabave u zimskim mjesecima. I za glazbu, kao i za ples, vjerovalo se da može pospješiti plodnost, zaštititi od bolesti ili otjerati zlo. Bavljenje glazbom imalo je, naravno, i materijalnu funkciju. U skladu s promjenama u načinu života, mijenjaju se i oblik i sadržaji folklorne glazbe. Tradicijski folklorni repertoar na području Hrvatske uvjetovan je nejednakim kulturnim nasljeđem pojedinih regija, jer su stilovi pjesme, svirke i glazbala posljedica susretanja različitih kultura i to srednjoeuropske, mediteranske i balkanske. Posebnost narodne glazbe najsjevernijih krajeva Hrvatske karakteriziraju jednoglasni napjevi. Posebnost su u tradicijskoj glazbi Hrvatske upravo međimurski napjevi, a od glazbala su karakteristična bordunska citra, cimbal i violina. Folklorna glazba sjeverozapadne i središnje Hrvatske odlikuje se šarolikošću glazbenih

obilježja, često ima značajke susjednih regija, ali uglavnom prevladava tonski sustav dijatonika kod kojega se izvode i jednoglasni i dvoglasni napjevi. (<http://selo.hr/folklorna-glazba-i-ples/>)

Od glazbenih se instrumenata ističu razni oblici puhačkih glazbala, poput flaute (jednocijevne ili dvocijevne sviralice – dvojnice). Za glazbenu je tradiciju dinarskoga područja tipičan poseban način pjevanja - ojkanje, koje karakterizira glasno potresanje glasom na slog „oj“. Pjevanje epskih pjesama pratila je svirka na guslama. Na području su Slavonije i Baranje tipično glazbalo gajde i tambure raznih oblika i veličina, koje su još od doba Ilirskog pokreta postale simbolom hrvatskog nacionalnog identiteta. U Dalmaciji je, osim dvoglasnih napjeva, razvijeno i pjevanje u klapama (skupine od pet do osam pjevača), koje je prvotno bilo najprije rasprostranjeno samo u gradovima, a potom i u selima, da bi danas bilo prepoznatljiv simbol narodnoga glazbenog izraza dalmatinskog podneblja. Instrumenti koji prate klapsku pjesmu uglavnom su gitara i mandolina. Sviranje na lijerici – malom gudačkom instrumentu s tri žice – uglavnom je namijenjeno pratnji plesa linča ili poskočice. Tradicijska glazba Istre i Kvarnera specifična je i po glazbenim instrumentima, ali i po načinu pjevanja. Riječ je o takozvanoj istarskoj ljestvici te glazbalu sopile (sopele ili roženice). Uz sopele koristi se i mih (drveni puhački instrument s mješinom). U središnjoj i sjevernoj Istri karakteristični su tzv. gunjci – mješoviti instrumentalni sastav koji svira violinu, bas i klarinet, a u novije vrijeme i harmoniku (<http://selo.hr/folklorna-glazba-i-ples/>).

3.3.3. Narodni običaji

Pod pojmom narodni običaji misli se na tradicijom ustaljene načine ponašanja, svojstvene određenoj društvenoj zajednici, koji su nezaobilazni čimbenici narodne kulture i obilježavaju važne trenutke čovjekova života, kao i posebne prigode u životu zajednice.

Mnogobrojni etnografski zapisi, kao i druga literatura, svjedoče o prošlosti hrvatskoga naroda, hrvatskih seljaka, u kojima su trajno prikupljeni i sačuvani podaci o njihovom životu – borbi za preživljavanje, siromaštvu, o dužnostima i radnim obvezama, ali i o načinu proslavljanja blagdana, o trenucima razonode i opuštanja te o brojnim drugim običajima. Običaji su zasigurno jedan sveobuhvatni nepromjenjiv čimbenik seljačkog načina života koji ima važnost nepisanoga zakona. Bogata građa o običajima svjedoči i o kulturnoj mijeni jer je nastajala u dugom vremenskom razdoblju, a istraživače je osobno iskustvo poticalo na uočavanje promjena. Među različitim klasifikacijama običaja najviše prevladava njihova podjela na

životne ili obiteljske, zatim godišnje ili kalendarske te radne ili gospodarske običaje. Životni su običaji vezani za događaje u čovjekovu životu, a to su rođenje djeteta i trenuci tijekom njegova odrastanja, važniji događaji u životu mladih na selu, sklapanje braka, smrt i pogreb. Godišnji su običaji obilježavali blagdane koji su se ponavljali svake godine, a kod Hrvata su uglavnom povezani s blagdanima katoličkog kalendara. Radni ili gospodarski običaji pretežito se odnose na početak ili dovršetak važnih poljodjelskih i sličnih poslova, kao što su oranje, sjetva, žetva i dr. (Vitez i Muraj, 2001.).

Narodni su običaji podložni promjenama izazvanim različitim kulturnim i drugim utjecajima; mnogi su se, stoga bitno izmijenili - jedni su gotovo potpuno nestali, dok su drugi postali simbolima regionalnoga identiteta.

4. SLAVONSKA NARODNA KULTURA

Slavonija je regija karakteristična plodna tla s razvijenim gospodarstvom i poljoprivredom. Tinejdžeri često spontano plešu na otvorenim prostorima, raskrižjima, trgu ispred crkve ili na obali rijeke. U takvim su prilikama obično izvodili takozvane šetana kola bez instrumentalne pratnje, uz pjesmu (Miholić, 2009). Kolo se plesao uz tambure, gajde i samice. Karakteristični instrumenti za ovu regiju su diplome i parovi koji se igraju uz i bez pratnje drugih instrumenata. Igralo se i pjevalo na ulicama na vratima svih vjerskih i životnih navika.

4.1. Narodna glazba iz Slavonije

Dio kulturne baštine jednog naroda je glazba. Hrvatska narodna glazba dio je kulturne povijesti hrvatskog naroda, koja se tijekom godina širila i nadopunjavala, prebacivala iz generacije u generaciju i potom snimala. Hrvatska narodna glazba predstavlja bogatstvo različitih domovina poput Slavonije, Baranje i Srijema, Srednje i Sjeverozapadne Hrvatske, Međimurja i Podravine, Planinske Hrvatske, Istre, Kvarnera i Dalmacije. Sve ove regije mogu se podijeliti u tri folklorne zone Republike Hrvatske, to su panonska, dinarska i jadranska.

4.2. Bećarac

Bećarac je terminološki definiran kao samoglasnica ili vokalno instrumentalna melodija poznata u Slavoniji, Baranji i Srijemu. Riječ je o veselom i veselom tekstu koji je uglavnom prožet satikom i humorom te alegorijama i metaforama. Naziv potječe od turske riječi bekar, što u hrvatskoj jezičnoj upotrebi (bećar) znači baka, dječak, samac, lola, bekrija, vrtiljak, hrana, piće i žene. Najčešće se pjeva na vjenčanjima i drugim prigodama, karnevalskim i pogrebnim obredima dok se ljudi okupljaju i raduju. ([Http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=715](http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=715)).

Obilježja bećarca U svim vrstama napjeva pojavljuje se ista jezično-umjetnička struktura: (Užarević, 2012)

1. Rimovani deseterački dvostih s trohejskom inercijom i cezurom iza četvrtoga sloga. Stoga se koristi termin pismice, odnosno dvostihovi – deseterci.
2. Melodija bećarca počinje visoko na gornjem dijelu ljestvice, a završava nisko na donjem dijelu ljestvice.

3. Po melodijskoj liniji čini se kao da se napjev kreće u prirodnoj mol ljestvici, no spontana harmonizacija može joj dati i durski karakter.
4. Izvodi se tako da pretpjevač, obično muškarac, pjeva prvi stih, a ostali pjevači ponavljaju taj stih s melodijskom varijacijom u kadenci. Isto se događa i s drugim stihom.¹
5. Pjevanje redovito prati instrumentalna svirka, nekoć gajdi, a danas tambura.

Bećarac se zbog svojih glazbenih karakteristika temelji na karakteristikama tradicionalne glazbe istočne Hrvatske. Izvodi se u stilu bas-pjevanja, tj. svojevrsnog dvoglasa, u kojem glavnu sekciju izvode pjevač i prateća skupina pjevača. Suština žanra, međutim, leži u govornom tekstu, a zatim u glazbenim karakteristikama. Cijenjeni su pjevači, koji tijekom nastupa spontano stvaraju tekst. (Opačić, 2013.)

Ovi deseterački dvostihovi datiraju iz druge polovice 19. stoljeća, premda se počeci naziru već s kraja 18. i početkom 19. stoljeća. Dakle, pojava se veže uz novije gospodarsko – političke uvjete. U pismicama se iščitavaju elementi povijesnih događaja i životnih okolnosti. Svoj puni procvat doživio je za vrijeme razdoblja ambijentalne sigurnosti koje je osiguralo duševnu i duhovnu razigranost, što je odlika bećaraca, svatovaca, drumaraca, pokladovaca, kolskih napjeva, poskočnica, „šalajki“. Prela, blagdanska okupljanja, čuvanje stada, poslovi u polju, priskrblijivanje imanja i gradnja kuća, spokojan život, izrada bogate nošnje, sve je to slavensko – šokačka svakodnevnica u razdoblju od 1878. do 1914. Užarević (2012) u svojoj knjizi „Književni minimalizam“ opisuje poetiku bećaraca. Bećar je po njemu neka vrsta unutarnje opozicije mirne seoske sredine ispunjene disciplinom i životnim ritmovima. Izobilje bećarske samosvijesti karakterizira bećara. Radi se tu i o poetskoj pretenziji na bećarski status više nego što je to realno - svakodnevni stil življenja. To znači da ako mladić pjeva Bećar jesam, bećarski se vladam, po tri noći kod kuće ne spavam, ne znači da je dotičan doista izbio iz kuće tri dana. Dakako, ovdje ima i fine autoironije, kritičkog odmaka, osjećaja za realnost: Ja sam bećar i s bećarske strane, oca nemam, ne bojim se mame.(Užarević, 2012)

Semantički obzor „pravih“ bećaraca ispunjen je opasnostima, pištoljima, noževima, sjekirama, prijetnjama izvana pa i iznutra, od iracionalne neumjerenosti i auto-destruktivnosti, no odlika je da je to najčešće duhovito retoričko pretjerivanje. Moglo bi se reći da je osnovno načelo bećarskog ponašanja objest, prkos. Inzistira se na trajnosti, neuništivosti bećarske sudbine kao nekoj vrsti duhovne nadgradnje u radom ispunjenoj svakodnevnicu. Važno je navesti da je jezik

bećaraca i pismica slavonski dijalekt te ima niz obilježja po kojima se izdvaja među ostalim hrvatskim dijalektima. (Užarević, 2012)

Bećarac danas dio je repertoara organiziranih folklornih, pjevačkih i instrumentalnih skupina, usmjerenih scenskom izvođenju. Skupine ga izvode za mimohoda, na kraju službenih nastupa na pozornici, on je kulturni simbol istočne Hrvatske. Bećarac je našao mjesto i u neotradicijskoj glazbi kod profesionalnih tamburaških sastava. Danas se bećarac na nove naraštaje prenosi na tradicionalan način u sklopu spontanog procesa enkulturacije. Nažalost, izostaju elementi natpjevavanja, a tekstovi se standardiziraju. Bećarac je upisan u Registar kulturne baštine 2007., a u UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2011., što ima za cilj očuvati bogatu raznolikost njegovih inačica, tj. mikroregionalne pa i individualne, kontekstualne, rodne, estetske i druge posebnosti. Zapisi tekstova su vrlo brojni i protežu se čitavim 20. stoljećem. Također postoje i zvučni zapisi ostvareni u različitim kontekstima iz druge polovice 20. stoljeća, kada se i razvio kao najpopularniji žanr na području istočne Hrvatske. Promicanju bećarca pridonijele su manifestacije Baranjski bećarac u Dražu i Smotra folklornih pjevačkih skupina Slavonije, Baranje i Srijema „Alaj pjevam i pjevati znadem“ u Slavonskom Brodu. Pokrovitelji bećarca ističu potrebu češće, izravne i neformalne interakcije među nositeljima tradicije u vidu organiziranih susreta, kako bi se sačuvale vrijednosti bećarca kao sredstva verbalne komunikacije, što predstavlja baštinu istočne Hrvatske. Bećarac je kao tradicijski vokalni i vokalno-instrumentalni napjev i kao neizostavan dio današnje tradicijske kulture Slavonije, Baranje i Srijema opstao na društvenoj i glazbenoj sceni zahvaljujući organiziranoj djelatnosti amaterskih folklornih i glazbenih udruga i ansambala, folklornih i glazbeno-folklornih manifestacija (smotri, susreta, seminara i festivala), a djelomično zahvaljujući i estradnim glazbenicima i diskografskoj produkciji. (Opačić, 2013)

4.3. Narodni ples

Tradicijski plesovi seoskih ili plemenskih zajednica koji su ostatak drevnih obrednih igara, nastali su kao psihička, sociološka i estetska potreba čovjeka, a oblikovani su kolektivnom sviješću ljudi određenog kraja. U seoskim zajednicama sastavni su dio obiteljskih, odnosno svadbenih, vjerskih ili narodnih svečanosti

„Spontana pretvorba individualnog u grupno određuje narodni ples kao grupno umjetničko izražavanje koje krasi sklad različitosti, prirodnost potreba te kolektivitet duha i energije.

Autentičnost, originalnost, duhovnost i estetičnost daju narodnom plesu vrijednost nacionalnog i umjetničkog dobra. Narodni je ples određen strukturom, stilom i kontekstom izvođenja. Navedene komponente su međusobno ovisne, prožimaju se i nadopunjuju tvoreći specifičan narodni plesni izraz određenog kraja.“ (Knežević, 2005.).

Tvrtko Zabec u svome prilogu proučavanja drmeša zagrebačkog prigorja osvrnuo se na proučavanja narodnog plesa, pristupe i terminologiju drugih istraživača koji su proučavali ples u širem kontekstu. Prema M. Ramovšu narodni ples obuhvaća seoski sloj, a ne narod u cjelini. To su bili plesovi značajni za najširi sloj društva, koji su proizlazili iz tradicije koja je sačuvana iz davnina i nije ju moguće točno odrediti. Neki plesovi, kao polka na primjer, preuzeti su iz drugih sredina u određenom povijesnom trenutku te su se širili i u novoj sredini, prihvaćali i mijenjali. Prema S. Sremcu, narodi ples također podrazumijeva seljačke plesove, plesove seljaka, a društvenim plesovima smatra gradske plesove te plesove građana. „Narodni se ples - u Slavoniji obično zove igra - more s punim pravom k narodnim navodam i običajem jednog puka brojiti s tim većma, čim živahnije i umetnie znak narodnih veseljh, rashošah i požudah iskazuje.“ (Ivančan, 1988).

Kontekst narodnog plesa čine sudionici, promatrači i okruženje. Pod okruženjem ubrajamo uvjete u kojima je ples nastao i zaživio u određenom području i zajednici, a to su: društveni, politički, zemljopisni i kulturni uvjeti pod kojima se narodni ples razvijao i nastajao.

4.3.1. Stil i struktura narodnog plesa

„Stil plesa je urođena i odgojem stečena forma plesnih pokreta cijeloga tijela. Prepoznatljiv je i postojan u krajevima gdje su ljudi generacijama s prirodnim okruženjem i gdje je zadržana usmena predaja. Stil plesa je vrlo teško zapisati egzaktnim metodama (kinetografijom), ali se može opisati riječima i odgovarajućim epitetima (graciozno, ponosno, elegično, ekstatično, gromovito, vilovito i sl.). Stilski mozaik upotpunjuje i plesni stav (način držanja gornjeg dijela tijela i glave). I na sceni i na guvnu plesni stav je bila estetska kvaliteta svakog plesača, važnija i cjenjenija od najatraktivnijih pokreta i koraka.“ (Knežević, 2005)

Narodni plesovi više se razlikuju po plesnim značajkama nego strukturi koraka. Vrlo često i plesači iz istog mjesta plešu svaki na svoj način. Kao i takozvani trokorak koji je prisutan u cijeloj Hrvatskoj, u načinu izvođenja razlikuje se od mjesta do mjesta

U nastavnim i izvannastavnim sadržajima u radu s djecom možemo koristiti plesne strukture. Primjereno koristeći složene koračne strukture možemo utjecati na antropološki status djece, razvijati njihove motoričke sposobnosti te ujedno tako doprinositi očuvanju tradicije. Karakteristične strukture narodnog plesa su: (Knežević, 2005.)

1. Korak - to je prijenos težine cijelog tijela s jedne noge na drugu. U narodnim plesovima imamo različite vrste koraka: poskočni i skočni korak, trčeći i hodajući korak. Kako bi se mogli izvesti, narodni plesovi su određeni brojem koraka. Svaki korak je određen svojim ritmom, tempom, smjerom i visinom.
2. Plesni pokret - pod plesne pokrete ubrajamo geste glave, tijela te ruku i nogu na kojoj nije težište tijela. Nastaje u trenutku kada se podigne noga od tla i spušta na tlo. Plesni pokret i plesni korak se razlikuju, za razliku od plesnog koraka koji nije promjenjiv, plesni pokret je spontan, promjenjiv, ovisi o osobnosti i trenutačnom raspoloženju te i vlastitoj inspiraciji plesača.
3. Plesna figura - to je određen broj koraka koji je zaokružen u skladnu plesnu cjelinu. One su unaprijed određene, ali se mogu mijenjati spontano ili u skladu s glazbom. Plesnih figura u narodnom plesu može biti jedna ili više.
4. Prostorna figura - raspored izvođača, odnosno plesača po pozornici, pri čemu se oni neprekidno drže za ruke, ramena, pojaseve...
5. Prostorna formacija - kretanje (dinamično) izvođača po određenom prostoru.
6. Prostorni raspored - raspored izvođača (plesača) u prostoru po zamišljenim geometrijskim oblicima i plesnoj crti i figuri. Npr. više kola u prostoru, jedno kolo u drugom.
7. Plesna crta - ravnomjerni raspored izvođača ili izvođačkih formacija po zamišljenoj ravnoj
8. crti, kružnom luku ili određenoj krivulji.
9. Izvođački sastav - svi koji sudjeluju u izvođenju plesnih pokreta. Može se dijeliti prema spolu, dobi, bračnom statusu te broju koji može biti ograničen i neograničen.
10. Plesni prihvrat - način na koji se prihvaćaju partneri, s jednom ili obje ruke za tijelo.
11. Plesni rukohvat - način na koji se izvođači međusobno drže za ruke.

4.4. Kolo

Kolo je kružni oblik plesa u kojem plesači slijede jedan drugoga po obodu kružnice, pri čemu se svi plesači međusobno drže za ruke. Istraživači narodne umjetnosti ističu tu snažnu sociološku dimenziju kola u kojemu su bili svi jednaki i mogli su svi sudjelovati. To je vrlo važna sastavnica folklor, jer je folklor sastavljen od različitosti. Stvarao je zajedništvo, a ne odsustvo. Stvarali su ga dobri i manje dobri plesači i pjevači, visoki i niski, crnokosi i plavokosi. Kolo je jedan od osnovnih oblika hrvatske tradicijske plesne kulture. Zbog svoje jednostavnosti, kolo je neobično rasprostranjeno, može se reći općeljudsko. Najčešće se zovu po pjesmi koja se u njima pjeva i različitih su struktura koraka i melodija. Svojim veseljem, veselim karakterom, pjesmom, podcikivanjem i poskočicama plesača postala su simbol Slavonije. Počinje žustrim plesanjem uz sitno drmanje, a po ritmu i stilu izvedbe slično je zapadnijem plesu drmešu. Prilikom plesanja, plesači pjevanjem dvostihova zaustavljaju sviranje i ples. Za vrijeme pjevanja, ples se smiruje i prelazi u laganu šetnju, a nakon ispjevanog dvostiha ples se nastavlja i ponovno živne do sljedećeg prekidanja pjesmom. Za vrijeme bržeg dijela pjevaju se poskočice (duhoviti dvosmisleni dvostihovi). U izvedbi kola svatko je mogao pjevanjem šaljivih stihova izraziti svoje osjećaje, obratiti se nekome, razotkriti nečiji nestašluk, narugati se suparniku ili suparnici, kritizirati događaje, jer pjevanjem, pokretom i gestama smije se izraziti ono što inače nije dopušteno. Najčešći je oblik narodnog plesa. Zbog svoje jednostavnosti i toga što se koraci brzo uče, kolo je doživjelo veliku popularnost.

4.4.1. Povijest kola

Kolo je jedan od glavnih oblika hrvatske tradicijske plesne kulture. Smatra se da je to također i najstariji oblik plesa u kojem je izražena potreba za zajedništvom. Sve do Drugog svjetskog rata bilo je središte društvenog života u velikom dijelu Hrvatske. U kolu su se upoznavali djevojke i mladići, jedni drugima su izražavali vlastite simpatije, sklapali su se brakovi, njegovale rodbinske veze, te se rugali društvu i društvenim prilikama. Budući da je ples bio prilika za okupljanje, tu su se upoznavali mladići i djevojke, ostvarivale su se prve simpatije, a ples je često bio način pokazivanja životne snage, negdje su se kola plesala satima. Djevojke su izdržljivošću u plesu dokazivale da će moći rađati djecu i raditi na polju i u vinogradu dok su visoki skokovi mladića bili dokazi muškosti.

4.4.2. Vrste kola

Kolo može biti otvoreno ili zatvoreno te se parovi u kolu mogu i odvojiti. Forma kola u nekim mjestima se sasvim izgubila, pa se samo plesanje u parovima zove kolo. U panonskoj zoni kola su prilično zbijena, plesači se drže za pojase dok je savladavanje prostora dosta intenzivno. U Slavoniji su kola najčešće zatvorena oko tamburaša dok su u prošlosti bila zatvorena oko gajdaša koji stoje, sviraju i pjevaju u sredini. Prema smjeru razlikujemo dvije vrste kretanja: lijevu kretnju (kretanje je u smjeru kazaljke na satu) i desnu (kretanje je u smjeru suprotnom od kazaljke na satu). Kolo također može biti otvoreno i zatvoreno. U otvorenom kolu najvažniji je prvi plesač koji se zove kolovođa i posljednji plesač. Oni su bili najbolji plesači, određivali su način na koji će se kolo kretati te smjer kretanja, dok su u zatvorenom kolu svi plesači bili jednako važni. Kola se također dijele na simetrična i asimetrična. U simetričnim kolima broj koraka u lijevu stranu jednak je broju koraka u desnu stranu, a u asimetričnim kolima broj koraka u lijevu i desnu stranu se razlikuje. Jedno kolo koje je sasvim posebno je kolo na kolo u kojemu se plesači u gornjem kolu nalaze na ramenima plesača koji su donjem kolu. Ovakvo kolo danas se još uvijek može vidjeti u originalnom obliku u Orubici i Davoru (sela na Savi pored Nove Gradiške). Najpoznatija kola su: Slavonsko kolo, Kukunješće, Bunjevačko, Šokačko, Posavsko, Ličko, Šetano, Ajd' na livo, Kalendari i druga.

4.5. Slavonski drmeš

Drmeš je kolo koje se pleše u zatvorenoj formaciji. U nekim područjima ili selima pleše se nekoliko različitih vrsta drmeša uz istu ili različitu glazbenu pratnju. U pravilu se sastoji od dvije plesne figure, dok se slavonsko kolo (slavonski drmeš) sastoji od tri plesne figure, a način izvođenja drmeša prilagođen je kraju u kojem se izvodi. Pleše se u dvočetvrtinskoj mjeri. U prvom dijelu pleše se uz instrumentalnu pratnju, u drugom dijelu uz šetnju se pjeva bez instrumentalne pratnje, a treći dio je šaranje uz instrumentalnu pratnju i izvođenje poskočica. Plesači se u kolu drže križno, sprijeda. Pleše se uz pratnju tamburica, dvojnica, gajdi, gusala.

„Narodni je ples drmeš, prirodno i spontano, izniknuo u krajevima središnjeg dijela Hrvatske i nedvojbeno predstavlja autohtoni hrvatski narodni ples. Kroz našu bremenitu prošlost, žilavo i tvrdokorno, održao se u tradiciji do današnjih dana, postavši najpopularniji narodni ples i jedan od simbola tradicijske plesne kulture u Hrvata. Izvorne i reproduktivne folklorne skupine redovito ga izvode na javnim nastupima, folklornim je koreografima stalno nadahnuće, uvršten

je u pedagoške programe i još uvijek se s velikim zanosom pleše na svadbama i sličnim proslavama“ (Knežević, 2009.).

U prošlosti, drmeš se nazivao tanac, jer tanac se tanca, a plesovi koji nisu u sastavu kola, već u četvorkama i parovima, nazivao se tanac. Tanac se očituje u oštrom vertikalnom pomicanju tijela te su ga s vremenom narodni lingvisti imenovali u drmeš. Plesanje drmeša odvijalo se u središnjim krajevima Hrvatske, u svim selima oko Zagreba do granica s Mađarskom, Slovenijom, Bosnom i Hercegovinom, jugozapadno do Gorskog kotara i istočno do zapadne Slavonije. U Slavoniji u kolima izvodila se plesna figura koja je slična drmešu, te se zbog toga naziva slavonski drmeš. U pravilu se sastoji od dvije plesne figure, a negdje se sastoji i od tri.

„U svakom mjestu drmeš se različito izvodi, te ih je narod nazvao u skladu s načinom njihovog izvođenja (obični, starinski, žiga, metlaš, sitni, dosadni, pjevani i sl.). U prvoj figuri plesači se drmaju, a u drugoj se intenzivno vrte. Drmanje se izvodi tako da se naglašeno opuštaju i zatežu koljena na punim stopalima u različitim ritmovima (četvrtinka i dvije osminke, dvije osminke i četvrtinka, dvije četvrtinke, četiri osminke). Može se plesati u kolu, paru, trojkama i četvorkama što je ujedno i najčešći način izvođenja drmeša. U četvorkama plesači se drže za ruke iza leđa, lijevom preko desne. Za vrijeme brzih vrtnji u takvom rukohvatu vrlo uspješno se suprotstavljaju snažnoj centrifugalnoj sili, lakše ujednačava korak, održava plesačka kompaktnosti uravnoteženost te prostorna fiksiranost. Djevojke često znaju zbog kraćih ruku iste staviti na muška ramena, a u nemogućnosti praćenja duljine muškog koraka odvajati se od poda.“ (Knežević, 2009.)

5. ZAKLJUČAK

Prema svemu navedenom zaključuje se kako je čovjek godinama bio u procesu prilagodbe vezane uz kulturu, običaje i odgoj. Za kulturu je karakteristično da pomaže svakom pojedincu u prilagodbi promjene okoline. Ona pomaže prilikom rješavanja problema čime se vidi uzajamna povezanost čovjeka i kulture te je jasno da su oba pojma u životnoj simbiozi. Kultura omogućava proizvodnju usluga i roba, kontinuitet u biološkom smislu, enkulturira nove članove, omogućava postupanje prema pravilima i prilagođavanje tim pravilima u društvu. Godinama je dolazilo do promjene kulture, kultura se prilagođavala čovjeku, ali i čovjek kulturi. Te su promjene zapravo bile odgovor na razne događaje: dolazak novih naroda, prirodne promjene, ponašanje ljudi, način odijevanja, industrijalizaciju, razvoj kinematografije te brojne druge. Kultura je sama po sebi fleksibilna i ako želi opstati mora se prilagođavati promjenama.

Tijekom stoljeća hrvatski je narod čuvao i čuvao svoje tradicije morala, jezika, kulture, povijesti i religije stvarajući prepoznatljiv nacionalni identitet. Tradicionalna kultura jedan je od glavnih čimbenika u očuvanju vlastitog identiteta. Tvrdoglavo ju je uvukao u svijest naših ljudi, koji su ih ljubomorno pokušavali zaštititi od vanjskih utjecaja i neprirodnih promjena, a naposljetku i od izumiranja. Stoga u obzir uzimamo samo one tradicionalne formacije koje su se spontano pojavile u određenim zajednicama i kao takve predstavljaju vjerodostojan dokument i potvrdu našeg identiteta. Hrvatska je zbog svojih geografskih obilježja i kulturno-povijesne homogenosti podijeljena na četiri kulturne zone: jadranski dinarski, panonski i alpski dinar, a odnedavno i obalni, planinski, središnji i nizinski hrvatski. Unutar ovih glavnih zona postoje brojni regionalni i lokalni tradicionalni specijaliteti, specijaliteti i razlike. Migracije i mješavina stanovništva također dovode do zanimljivog pomaka običaja i njihovog novog postojanja.

Slavonija je regija karakteristična plodna tla s razvijenim gospodarstvom i poljoprivredom. Tinejdžeri često spontano plešu na otvorenim prostorima, raskrižjima, trgu ispred crkve ili na obali rijeke. U takvim su prilikama obično izvodili takozvane šetana kola bez instrumentalne pratnje, uz pjesmu. Kolo se plesao uz tambure, gajde i samice. Karakteristični instrumenti za ovu regiju su diplome i parovi koji se igraju uz i bez pratnje drugih instrumenata. Igralo se i pjevalo na ulicama na vratima svih vjerskih i životnih navika. Bećarac se zbog svojih glazbenih karakteristika temelji na karakteristikama tradicionalne glazbe istočne Hrvatske. Izvodi se u stilu bas-pjevanja, tj. svojevrsnog dvoglasa, u kojem glavnu sekciju izvode pjevač i prateća

skupina pjevača. Suština žanra, međutim, leži u govornom tekstu, a zatim u glazbenim karakteristikama. Cijenjeni su pjevači, koji tijekom nastupa spontano stvaraju tekst.

Kolo je jedan od osnovnih oblika hrvatske tradicijske plesne kulture. Zbog svoje jednostavnosti, kolo je neobično rasprostranjeno, može se reći općeljudsko. Najčešće se zovu po pjesmi koja se u njima pjeva i različitih su struktura koraka i melodija. Svojim veseljem, veselim karakterom, pjesmom, podcikivanjem i poskočicama plesača postala su simbol Slavonije. Počinje žustrim plesanjem uz sitno drmanje, a po ritmu i stilu izvedbe slično je zapadnijem plesu drmešu. Prilikom plesanja, plesači pjevanjem dvostihova zaustavljaju sviranje i ples. Za vrijeme pjevanja, ples se smiruje i prelazi u laganu šetnju, a nakon ispjevanog dvostiha ples se nastavlja i ponovno živne do sljedećeg prekidanja pjesmom.

Narodni je ples drmeš, prirodno i spontano, izniknuo u krajevima središnjeg dijela Hrvatske i nedvojbeno predstavlja autohtoni hrvatski narodni ples. Kroz našu bremenitu prošlost, žilavo i tvrdokorno, održao se u tradiciji do današnjih dana, postavši najpopularniji narodni ples i jedan od simbola tradicijske plesne kulture u Hrvata. Izvorne i reproduktivne folklorne skupine redovito ga izvode na javnim nastupima, folklornim je koreografima stalno nadahnuće, uvršten je u pedagoške programe i još uvijek se s velikim zanosom pleše na svadbama i sličnim proslavama.

Kulturni identitet predstavlja jedinstvenost kulture određene zajednice čije su temeljne kategorije vrijeme, prostor i društvo. Kulturni identitet čini neku zemlju različitom i drugačijom, a njezinim bi stanovnicima trebalo biti u interesu taj identitet i očuvati. Ulaskom Hrvatske u Europsku Uniju otvorile su se i nove mogućnosti, poput raznih projekata kroz koje ćemo moći promovirati, ali i zaštititi svoje bogato kulturno nasljeđe i svoj identitet jer je graditi i jačati vlastiti identitet potrebno činiti kontinuirano i dugoročno. Njegove su glavne sastavnice kulturna baština i tradicija koju su njegovale generacije prije nas i koju trebaju njegovati sadašnje i buduće generacije.

LITERATURA:

Knjige:

- 1) Borovac, I. (2002). Veliki atlas Hrvatske. Zagreb: Mozaik knjiga
- 2) Čapo Žmegač, J. - Muraj, A. - Vitez, Z. - Grbić, J. - Belaj, V., 1998.: Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka, Matica hrvatska, Zagreb
- 3) Čapo, J. i Gulin Zrnić, V., ur. (2013.), Hrvatska svakodnevnica: etnografije vremena i prostora, Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku
- 4) Kesić, T. (1999): Ponašanje potrošača, Adeco, Zagreb
- 5) Kotler, P. (2006): Osnove marketinga, MATE d.o.o., Zagreb
- 6) Miholić, I. (2009). Hrvatska tradicijska glazba: udžbenik hrvatske tradicijske glazbene kulture s 3 zvučna CD-a od petog do osmog razreda osnovne škole. Zagreb: Profil
- 7) Opačić, V. J., ur. (2013.), Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština, Zagreb: Mozaik knjiga
- 8) Užarević, J., (2012.), Književni minimalizam, Zagreb: Disput d.o.o
- 9) Vitez, Z. - Muraj, A., 2001.: Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha, Barbat: Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Znanstveni radovi:

- 10) Cifrić, I., 2014.: „Očuvanje baštine u kontekstu Europske Unije“, Adrias, No. 20, Filozofski fakultet u Zagrebu, str. 9. – 19.
- 11) Hasenay, D. - Krtalić, M. - Šimunić, Z., 2011.: „Obrazovanje studenata informatologije o očuvanju i zaštiti kulturne baštine – temeljna znanja i njihov prijenos u praksu“, Život i škola, Vol. LVII, br. 25, Filozofski fakultet, Osijek, str. 61. – 75.
- 12) Ninčević, M. (2009.): Interkulturalizam u odgoju i obrazovanju: Drugi kao polazište; u: Nova prisutnost 7 (2009), br. 1; str. 59. – 84.

Pozitivni propisi:

- 13) Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99)
- 14) Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine (NN 5/05)

Web izvori:

- 15) Bečarac, URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7153>, 7.9.2019.
- 16) Državni zavod za statistiku, URL: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/SI-1441.pdf, 7.9.2019.
- 17) Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34552>, 7.9.2019.
- 18) Knežević, G. (2010): Hrvatska tradicijska kultura i njezina primjena u predškolskom odgoju, URL: www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/G_Knezevic_sazetak, 7.9.2019.
- 19) Kulturna baština, Ministarstvo kulture, dostupno na: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6>, 7.9.2019.
- 20) Ministarstvo kulture, <http://www.min-kulture.hr/>, 7.9.2019.
- 21) Narodna glazba, <http://selo.hr/folklorna-glazba-i-ples/>, 7.9.2019.
- 22) Priroda kulture, Naklada Slap, dostupno na: <http://www.nakladaslap.com/public/docs/knjige/Kulturna%20antropologija%20-%202%20poglavlje.pdf>, 7.9.2019.
- 23) Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011. – 2015., Ministarstvo kulture, dostupno na: http://www.min-Okulture.hr/userdocsimages/bastina/STRATEGIJA_BASTINE_VRH.pdf, 7.9.2019.

Popis tablica:

Tablica 2.1. Podjela kulturne baštine

7

Izjava o akademskoj čestitosti

Ime i prezime studenta: Magdalena Grgić

Matični broj studenta: 507/11

Naslov rada: Narodna kultura

Svojim potpisom jamčim:

- Da sam jedina autorica ovog rada.
- Da su svi korišteni izvori, kako objavljeni, tako i neobjavljeni, adekvatno citirani i parafrazirani te popisani u bibliografiji na kraju rada.
- Da ovaj rad ne sadrži dijelove radova predanih na Veleučilište Baltazar Zaprešić ili drugim obrazovnim ustanovama.
- Da je elektronička verzija rada identična onoj tiskanoj te da je to verzija rada koju je odobrio nastavnik.

Potpis studenta
